

22-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ. СОТ ӨНДІРІСІ, 1-БӨЛІМ (1)

Негізсіз созылу (LACHES)

1. Негізсіз кешігу ұғымы мен маңызы.
2. Сот тыйымдарын қолдану.

1. НЕГІЗСІЗ КЕШІГУ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ МАҢЫЗЫ

LASHES [француздық құқықтағы «ремиссия; әлсіздік»] — көмек сұралған тарапқа залал келтіретін құқықтағы немесе талап-арыздағы ақталмаған созылу (әрдайым әділ). Сондай-ақ, «құқықта ұйықтау» деп атауға болады (Блэк заңды сөздігі).

Блэктің заңдық сөздігінде «өз тарихының басында кеңсе сот талқылауын Заңның қолданылатын мерзімінің шегінен тыс кейінге қалдырған жағдайда, жауапкер үшін ешқандай нақты түсінік берілмеген болса да, негізсіз кешігу (laches) негізінде көмек беруден бас тартылатыны туралы доктрина әзірледі. Бүгінде көптеген мемлекеттерде капиталдағы талап-арыздарға қолданылатын шектеулер қолданылады. Соған қарамастан, доктрина әлі де актінің қолданылу мерзіміне қарағанда қысқа уақыт кезеңінде кідіріс орыналған болсада, егер ол негізсіз болып табылса және сотталушыға зиян келтірсе де әділ жеңілдетуге кедергі жасай алады деп санайды».

Негізсіз кешеуілдеудің негізгі мәні — созылу жолымен зиян келтіру болып табылады: талап қоюды мәжбүрлеп орындау үшін әділетсіз ететін мән-жайлармен ұштасқан оның құқығы туралы белгілі әлеуетті өтініш берушінің уақыт өтуі.

Іске қатысушы адамдар өздеріне тиесілі барлық іс жүргізу құқықтарына дал пайдалануға, басқа адамдардың құқықтарын теріс пайдаланбауға, олардың мүдделерін бұзбауға және істі қарау мен шешу мерзімдерін қасақана созбауға тиіс.

«Pollard Cattleуа» қарсы ісінде (2006) негізсіз кешігу доктринасының (laches доктринасының) мынадай тұжырымдамасы ұсынылды):

Негізсіз кешігу Доктринасын қалыптастыру (laches доктринасы):

«Әділетсіздік барлық жағдайларға байланысты, бірақ доктринаны қолдану үшін, әдетте, өтініш берушілер тарапынан жосықсыз жүргізудің кейбір нысаны талап етіледі. Егер ол өтініш беруші тарапынан талап-арызды мәжбүрлеп орындау үшін әділетсіз болатын мінез-құлқымен байланысты болмаса, осы Доктринаны қолдану үшін бір созылудың жеткілікті болуы екіталай».

«T&N Ltd-ге қарсы Royal & Sun Alliance plc» (2003) ісінде төреші Лоуренс Коллинз қысқа форма да доктринаның егізсіз кідіртуді білдірді:

«Егер әділ көмекіс деуші тарап оны іздеуде ақылға қонымды ынта танытпаса, екінші тараптың позициясында енді көмек көрсету әділетсіз немесе ақылсыз болар еді деген болжам орыналса, осы көмекті іздеуші тарап негізсіз кешігу негізінде құқықтық қорғау құралдарына жүгіну мүмкіндігіне айырылады».

Апелляциялық сот сол доктринаны «әділетсіздік» атты кең тақырышпен қарап, осы мәселеге неғұрлым икемді және кең көзқарас жасады. Қазіргі жағдайда соттар қарапайым кідірісті толықтыратын, өтініш берушінің жауапкерге қатысты өзінің әділ құқықтарын қорғау құқығын әділет сізететін «факторды анықтау үрдісі бар. Мұнда қарапайым уақыт жұмсалуды жеткіліксіз».

Кешігу (мүмкін шамадан тыс болып табылмайтын) негізсіз кешігу себебі болып табылмайтындығы туралы болжамның жарқын мысалы, «HP Bulmer Ltd және Showerings Ltd Bollinger SA» (1977) қарсы іс болып табылады, онда талап-арыздың себебі (басқа себептер арасында) 1906 жылдан бері орын алған және 1930 жылдан бастап арыз берушіге белгілі болған бопсалау болып табылады. Бұл фактіні сот жалғасқан қателік ретінде саралаған.

Апелляциялық сот отырысы судья Whitford-тың ешнегізсіз созылу мен өзгеге беру туралы фактілер бойынша анықталмаған деген шешімін растады.

Судья Л. Гофф бұл туралы былай деген:

«Талапкер тарапынан оның құқықтарын сақтауды қамтамасыз ету үшін созылу негізінде жалғасып жатқан құқық бұзушылық жағдайында әділ сот талқылауынан бас тарту керек пе, бұл фактілердің заңды құқық иесі құқық бұзушыны өзінің қатаң құқықтарына сүйенуге ниеттенбейтіндігіне сендіруге итермелеу үшін аздаған кідіріспен бірдеңе жасауы тиіс және құқық бұзушының өз нанымна нұқсан келтіретіндей болуы тиіс, яғни іс оның құқығын толығымен бұзуға жақындай түседі... Осы іс бойынша осы критерийді қолдана отырып, мен судьямен апелляциялық шағымдар үнсіз келісім негізінде жеткілікті қорғауды таба алмайтындығыма келісемін».

«Үнсіз келісімді» қорғау, егер, өтініш беруші өз құқықтары туралы білсе және соған қарамастан

жауапкердің осы құқықтарды бұзуымен келіскен жағдайда туындайды, олар өтініш берушіні оларға сілтеме жасау құқығынан айырады.

Кейбір мән мәтіндер де сот талқылауы «жалпы құқық» құқықтық қорғау құралдарына қолданылатын, заңмен белгіленген талап қою мерзімдеріне ұқсас құқықтық қорғаудың әділ құралына шектеу кезеңін қолданады.

№	Теңдік мынадай жолмен әрекет етеді:
(1)	- сот жалпы құқықта көзделген сол көмекті (мысалы, алаяқтық теріс қылықтар, "әділ өтемақы" беру және "алдау" үшін жалпы құқық бойынша залалдарды беру жағдайында мазмұны мен функциялары бойынша бірдей: екеуі де өтемақы береді, сол бір критерийлерге негізделген және сол бір соманы береді; осы өтемақы көздері арасындағы жалғыз айырмашылық олардың тиісті юрисдикциялық шығу тегі және демек терминологиясына негізделген); немесе жалпы құқықта көзделген көмекті ұсыну үшін қатар әділ юрисдикцияны жүзеге асырады;
(2)	- егер әділ сот шешімі жалпы құқықтан кең болса да, жалпы құқықтағы және әділдік құқықтағы бар құқықтық қорғау құралдары арасында "сәйкестік" болады;
(3)	- акционерлік капиталдың "айрықша юрисдикциясына" жататын құқықтық қорғау құралы Жалпы құқықтық құқықтық қорғаудың тиісті құралына функционалдық ұқсас және екеуіне де бірдей шектеу ережесін қолдану әділетсіз болар еді.

Шектеудің осындай» ұқсас « кезеңін белгілейтін әділеттілік әсері құқықтық қорғаудың тиісті әділ құралы заңмен белгіленген кезеңге қатар шектелуге жатады және талап ету кезеңінің доктринасы бұл құралды кез келген қысқа уақытта жоққа шығармайды.

Бұл мәжбүрлеп жеңілдету нысандары шығындарды өтеудің жалпы құқықтық режимінде көрсетілмейді.

Осыдан келіп шығатыны, соттық тыйым салу немесе нақты әрекеттер туралы талаптар тек әділ тыйым салулар мен үнсіз келісімге жатады және заңда белгіленген талап қою мерзімі қолданылмайды.

Лорд-төраеші Мур-Бик «Agab Metals Co P&O Nedlloyd қарсы « (2006):

«Негізсіз кешігу доктринасы егер талапкердің тарапынан кешіктіру оны әділетсіз жасаса, және егер алаяқтық болмаған кезде сот нақты орындау жолымен көмек көрсетуге дайын болса, егер талап-арыз келісім шарт орындалуға тиіс болғаннан кейін 6 жыл ішінде берілмесе, мен таң қалар едім».

Сол жағдайда лорд-судья Мур-Бик негізсіз кешігу доктринасына қатысты осы құнды жалпы ескертулерді жасады:

1	"Мен жауапкердің немесе кез келген үшінші тараптың өз позициясын сол уақытта өзгерткеніне дәлел болмаған жағдайда да, өте ұзақ кідіріс кезеңінен кейін соттың талап-арызды қарауды әділетсіз шешуі мүмкіндігін жоққа шығармаймын.
2	Алайда, егер талап қою мерзімі талап қоюға қолданылатын шамада да, жай кідіріс неге талап қою мерзімі аяқталғанға дейін талап қоюдың ауытқуына алып келуі тиіс екенін түсіну қиын.
3	Егер ескіру мерзімі шын мәнінде қолданылатын жағдайда, дәлелсіз кідіріс жауапкерге қандай да бір қолайсыз әсермен үйлескен жағдайда немесе үшінші тарапқа ескіру мерзімі аяқталғанға дейін талап қою нысанында қорғауды қамтамасыз етуге қабілетті болмауы тиіс".

Лорд-судья Мур-Бик сондай-ақ сэр Барнс Пикок «Lindsay Petroleum Co қарсы Hurd» (1874 ж.):

«Қазіргі таңда негізсіз кешеуілдеу доктринасы еркін немесе техникалық доктрина болып табылмайды. Құқықтық қорғау құралын беру іс жүзінде әділетсіз болған жерде, не Тарап өз мінез-құлқымен құқықтан бас тартуға тең деп санауға болатын не оның мінез-құлқы мен елемесу орын алған жерде, мүмкін болса да, одан бас тартпаса да, егер қорғау құралы кейіннен бекітілсе, басқа Тарапты оны орналастыру орынсыз болатын жағдайға қойып, осы жағдайлардың кез келгенінде уақыт жоғалту және кешіктіру неғұрлым маңызды болып табылады. Бірақ кез келген жағдайда, егер жеңіліске қарсы дәлел ... қарапайым кідіріске негізделсе, ... мұндай қорғаудың негізділігі әділеттіліктің мәні бойынша қағидаттарда бағалануы тиіс».

Мұндай жағдайларда екі мән-жай әрдайым маңызды:

- кідірістің ұзақтығы;
- интервал ішінде жасалған іс-әрекеттердің сипаты. Бұл жағдайлар тараптардың кез келгеніне әсер етуі және қандай да бір бағытты таңдау кезінде әділдікке немесе әділетсіздікке әкелуі мүмкін.

2. СОТ ТЫЙЫМДАРЫН ҚОЛДАНУ

Сот тыйым салуы — белгілі бір әрекеттерді жасаудан тартынуды міндеттейтін тыйым салу туралы сот бұйрығы.

Тіпті, егер сот тыйым салуына жарамсыз немесе үнсіз келісім себебі бойынша тыйым салынбаса да, сот оны автоматты түрде бермейді. Түрлі қосымша факторлар қарастырылады. Осы дискрециялық және сонымен қатар кең реттеуші тәсілдің жетекші заманауи талқылауларының бірі Jaggard ісі болып табылады. Sawyer (1995).

Джаггард ісінде (1995 ж.) Апелляциялық сот бірінші сатыдағы судьяның, жауапкер оның жерін байланыстыратын шектеу келісімін бұзғанына қарамастан, сотқа тыйым салуды тағайындаудан бас тарту туралы шешімін қолдады және шекараны бұзуды көздейтін қол жеткізу бағытын құрды.

Талапкер уақытша жеңілдету іздеген жоқ. Нәтижесінде соңғы сот тыйым салуын ұсыну орынсыз болды. Оның орнына сот 1981 жылғы магистраттық соттар туралы Заңның 50-бөліміне сәйкес сот тыйым салуының орнына өтемақы берді. Ақшалай өтем талапкерге оның құқықтарын әлсірету үшін босату үшін ақы төлеу туралы келісім жасау мүмкіндігінен бас тартылды деген қағидатқа негізделді.

Джаггард ісінде (1995), А. Л. Смиттің іс бойынша Шеффлера (1895), сэр Томас Бингхэм критерийлер қолдана отырып былай деді:

«Судья өзінің заңды құқығы жауапкердің мінез-құлқымен бұзылатынын дәлелдей алатын талапкер «grimа facіe» (лат. «бірінші пайда болған кезде», «бірінші көзқарас»). Ол соттың тек сирек жағдайларда ғана және мұндай бұзушылық орын алуы немесе жалғасуы үшін құлықсыз рұқсат ететініне келісті. Бірақ ол бұл іс Шефлер ісінде А. Л. Смитпен белгіленген төрт өлшемге сәйкес келді деп санады ...».

Джаггард ісінде (1995 ж.) сэр Томас Бингхэм жалғастырды:

(1) ол талапкердің құқығына зиянын кішігірім деп бағалады. Әрине, талапкердің қатаң заңды құқығын бұзу бар, бірақ бұл кез келген жағдайда да болады.

(2) Судья талапкер үшін ақша шығынының құнын есептеді. Ол Wrotham Park (1974) әдісіне негізделген. Сот сатып алу бағасы бойынша құқықты бағаламайды, оны оған өте үрейсіз талапкер қоя алады. Мен судьяға қатысты қателерді көрмеймін.

(3) Судья талапкердің заңды құқығына келтірілген залал шағын ақшалай төлеммен барабар өтелуі мүмкін деп қаулы етті.

(4) Судья бұл қорытындыға келді, айыпталушыларға сот тыйымдарын беру қиын болар еді. Аргументтің көп бөлігі негізделді, судья талапкердің аралық көмекке жүгінуге қабілетсіздігін берген мән-жайлар.

«Jaggard Sawyer-ге қарсы ісінде (1995) Лорд-судья Миллетт бірқатар ықтимал жағдайларды атап өтті:

«Бір жағдайда жауапкер талапкердің құқықтары туралы ашық және адал әрекет ете алады және осылайша, сот тыйымын беру не оны талапкердің қорқытып алу талаптарына жол беруге мәжбүр ететін не оны елеулі түрде Жоғалтатын жағдайға әдейі қоя алады. Екінші жағынан, жауапкер ашық көзбен әрекет етіп, оның талап қою құқығын бұзатынын толық түсініп, сотқа жасаған фактіні көрсетіп, талапкердің ақшалай өтемақы алуға мәжбүрлейтініне үмітпен өз жұмысына кедергі келтірген».

Қазіргі фактілерге келер болсақ, лорд-судья Миллеттің пікірінше, сот тыйым салған жоқ:

«Талапкер оны алған кезде аралық жеңілдікті іздеген жоқ. Оны бұл үшін сынауға болмайды, бірақ одан ол сондай-ақ тәуекелге барды, атап айтқанда, оның ісі сотқа берілетін уақытқа дейін сотқа жасалған фактіні ұсынады».

Құқықтық комиссияның ұсыныстары (2001)

Н. Эндрюс атап өткендей, 1998 жылғы құқықтық комиссияның консультативтік құжатында осы тақырып бойынша 1980 жылғы талап қою туралы Заңның терең талдауы бар. 2001 жылы құқықтық комиссияның «әрекеттерді шектеу» атты қорытынды баяндамасы пайда болды. Ол реформа жөніндегі алдыңғы ұсынымдарды едәуір дәрежеде ұстанады.

2002 жылдың шілдесінде лорд-канцлер талап қою туралы заң жобасы осы ұсынымдарды қолданысқа енгізу үшін «мүмкіндік пайда болған кезде» енгізілетінін жариялады. Алайда ешқандай реформа болған жоқ (ағылшын коммерциялық құқығы үшін, атап айтқанда), - деп тұжырымдады Н. Эндрюс.

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Сот өндірісі, 1-бөлім (1)

Дәріс: Негізсіз созылу (LACHES)

Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / пер. с англ.; под ред. Р.М. Ходькина; Кембриджский ун-т. – М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
2. Foreign Limitation Periods Act of 24 May 1984. [Электронный ресурс] URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/16/enacted>
3. Решетникова Е.В. Сроки исковой давности в гражданском праве Российской Федерации, Франции и Англии. – Томск, 2017. // [Электронный ресурс] URL: <http://ui.tsu.ru/wp-content/uploads/2017/06/Решетникова-Е.В.-Сроки-исковой-давности-в-гражданском-праве-Российской-Федерации-Франции-и-Англии.pdf>
4. Black's Law Dictionary. 8th ed. 2004.
5. John F. O'Connell, Remedies in a Nutshell 16 (2d ed. 1985).